

орач

ISSN 2221-1055

ЕКОНОМІКА АПК

Міжнародний науково-виробничий журнал

У номері:

- *Наукове забезпечення розвитку агропромислового комплексу*
- *Аграрна політика і реформування*
- *Економіка агропромислового виробництва*
- *Фінансові відносини та бухгалтерський облік*
- *Зовнішньоекономічні відносини*
- *Розвиток сільських територій і соціальна сфера села*
- *Зарубіжний досвід розвитку аграрного виробництва*
- *Сторінка молодого науковця*
- *Конференції. Конгреси. Симпозиуми*
- *Критика та бібліографія*

№ 12, грудень 2014 р.

ЕКОНОМІКА АПК

Міжнародний науково-виробничий журнал

Заснований у 1994 році за участю Міністерства аграрної політики України, Інституту аграрної економіки УААН, Компанії „Брати Карич“, Югославія. З 1994 до 2010 року виходив під назвою „Економіка АПК“.

З 6.10.2010 р. виходить під назвою „Міжнародний науково-виробничий журнал „Економіка АПК“.

Індекс журналу в Каталозі передплатних видань України – 74161.

Свідоцтво про реєстрацію KB № 15445-4017р від 09.07.2009 р.

Журнал внесено в оновлений Перелік наукових фахових видань України з економічних наук під назвою „Міжнародний науково-виробничий журнал „Економіка АПК“ (підстава: Постанова ВАК України №1-05/6 від 6.10.2010).

ISSN 2221-1055 Журнал 1 березня 2011 року зареєстровано в Міжнародному центрі періодичних видань (ISSN International Centre, Paris, France).

Журнал включено в 2013 році до міжнародних каталогів наукових видань і наукометричних баз: Російський індекс наукового цитування (РІНЦ).

Російська наукова електронна бібліотека, сайт: [www: http://elibrary.ru/title_about.asp?id=37741](http://elibrary.ru/title_about.asp?id=37741); EBSCO Publishing, Inc., США, сайт: www.ebscohost.com

Ulrich's Periodicals Directory USA, США, сайт: ulrichsweb.com; Національна наукова бібліотека ім. В.І. Вернадського, Україна, сайт: <http://nbuv.gov.ua>;

Index Copernicus, Польща. У липні 2014 року журнал включено до міжнародних баз даних: AGRIS, США, сайт: <http://ring.ciard.net/international-scientific-and-production-journal-economy-agrarian-and-industrial-complex>; American Economic Association: EconLit, США

сайт: econlit.org.

Видавець: Товариство з обмеженою відповідальністю „Редакція міжнародного науково-виробничого журналу „Економіка АПК“.

Засновники товариства: Національний науковий центр „Інститут аграрної економіки“ (ННЦ „ІАЕ“), Луганськ національний аграрний університет (ЛНАУ), Миколаївський національний аграрний університет (МНАУ), Сумськ національний аграрний університет (СНАУ).

Редакційна рада:

Лупенко Ю.О. (д.е.н., проф., акад. НААН, головний редактор)

Михайлова Л.І. (д.е.н., проф.)

Саблук П.Т. (д.е.н., проф., акад. НААН, заступник головного редактора)

Ткаченко В.Г. (д.е.н., проф., чл.-кор. НААН)

Шебанін В.С. (д.т.н., проф., чл.-кор. НААН)

Lupenko Y.O. (DrS, prof., academician of NAAS, editor-in-chief)

Mykhailova L.I. (DrS, prof.)

Sabluk P.T. (DrS, prof., academician of NAAS, deputy chief editor)

Tkachenko V.H. (DrS, prof., corresponding member of NAA)

Shebanin V.S. (DrS, prof., corresponding member of NAA)

Редакційна колегія:

Булавка О.Г. (к.е.н.)

Дем'яненко М.Я. (д.е.н., проф., акад. НААН)

Заяць В.М. (д.е.н.)

Калетник Г.М. (д.е.н., проф., акад. НААН)

Кваша С.М. (д.е.н., проф., акад. НААН)

Ковальський Андржей (хабілітований доктор економічних наук, проф., директор Державного дослідницького інституту, Республіка Польща)

Кропивко М.Ф. (д.е.н., проф., акад. НААН)

Курило Л.І. (д.е.н., заступник головного редактора)

Малік М.Й. (д.е.н., проф., акад. НААН)

Месель-Веселяк В.Я. (д.е.н., проф., акад. НААН)

Надь Янош (д.с.-г. н., проф., Центр аграр. і прикл. екон. наук Дебреценського ун-ту, Угорщина)

Пугачов М.І. (д.е.н., проф.)

Ситник В.П. (д.е.н., проф., акад. НААН)

Сичевський М.П. (д.е.н., проф., чл.-кор. НААН)

Ушачов І.Г. (д.е.н., проф., акад. Російського академії, Російська Федерація)

Федоров М.М. (д.е.н., проф.)

Фурдичко О.І. (д.е.н., проф., акад. НААН)

Хвесик М.А. (д.е.н., проф., акад. НААН)

Цві Лерман (д.е.н., проф., Єврейський ун-т в Єрусалимі, Ізраїль)

Шпикуняк О.Г. (д.е.н.)

Шпичак О.М. (д.е.н., проф., акад. НААН)

Штефан фон Крамон-Таубадель (д-р аграрних наук, проф., Геттінгенський університет, Німеччина)

Шпикуняк О.Г. (д.е.н.)

Шпичак О.М. (д.е.н., проф., акад. НААН)

Штефан фон Крамон-Таубадель (д-р аграрних наук, проф., Геттінгенський університет, Німеччина)

Bulavka O.H. (candidate of economic sciences)

Demianenko M.Y. (DrS, prof., acad. of NAAS)

Zayats V.M. (DrS)

Kaletnik H.M. (DrS, prof., acad. of NAAS)

Kvasha S.M. (DrS, prof., acad. of NAAS)

Kowalski Andrzej (Dr Hab., prof., Director of the National Research Institute, Poland)

Kropyvko M.F. (DrS, prof., acad. of NAAS)

Kurylo L.I. (DrS, deputy chief editor)

Malik M.Y. (DrS, prof., acad. of NAAS)

Mesel-Veseliak V.Y. (DrS, prof., acad. of NAAS)

Nagy János (DrS, prof., Centre for Agricultural and Applied Economic Sciences, the University of Debrecen, Hungary)

Pugachov M.I. (DrS, prof.)

Sytnyk V.P. (DrS, prof., acad. of NAAS)

Sychevskiy M.P. (DrS, prof., corresponding member of NA)

Ushachov I.G. (DrS, prof., acad. of Russian Agrarian Academy, Russian Federation)

Fedorov M.M. (DrS, prof.)

Furdychko O.I. (DrS, prof., acad. of NAAS)

Khvesyk M.A. (DrS, prof., acad. of NAAS)

Zvi Lerman (DrS, prof., Hebrew University of Jerusalem, Israel)

Shpykuliak O.G. (DrS)

Shpychak O.M. (DrS, prof., acad. of NAAS)

Stephan von Cramon-Taubadel (Dr of the Agricultural Economics, Dr Hab., prof., Georg-August-University Göttingen, Germany)

Shpykuliak O.G. (DrS)

Shpychak O.M. (DrS, prof., acad. of NAAS)

Stephan von Cramon-Taubadel (Dr of the Agricultural Economics, Dr Hab., prof., Georg-August-University Göttingen, Germany)

Shpykuliak O.G. (DrS)

Shpychak O.M. (DrS, prof., acad. of NAAS)

Stephan von Cramon-Taubadel (Dr of the Agricultural Economics, Dr Hab., prof., Georg-August-University Göttingen, Germany)

Адреса редакції: Україна, 03127, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10, к. 211, 222

тел. факс (044) 526-05-65, E-mail: ecaprk@iae.kiev.ua

Відповідальний секретар редакції Т.П. Павлоцька

Літературний редактор І.І. Оржехівська

Літературний редактор-коректор Л.Л. Ткач

Комп'ютерний набір О.П. Дендебера

Комп'ютерна верстка Д.С. Сушко

ЕКОНОМІКА АПК

Міжнародний науково-виробничий журнал

Колектив редакції журналу нагороджено
Почесною грамотою
Кабінету Міністрів
України

Грамотою
Верховної Ради
України

12' 2014 (242)

ЗМІСТ

❖ Наукове забезпечення розвитку агропромислового комплексу

Луценко Ю.О. Пріоритетні напрями інноваційної діяльності в аграрній сфері України 5

❖ Аграрна політика і реформування

Ібатуллін Ш.І., Шанін О.В., Степенко О.В. Оцінка основних тенденцій зональної спеціалізації сільськогосподарського землекористування в Україні..... 12

Стоянець Н.В. Типологізація регіонів як інструмент процесу прогнозування..... 21

❖ Економіка агропромислового виробництва

Юзефович А.Е. Антикризова стратегія виробництва сировинних і продовольчих ресурсів..... 29

Пабат В.О., Вінничук Д.Т. Резерви збільшення виробництва молока і м'яса в Україні..... 37

Штикуляк О.Г., Материнська О.А., Мазур Г.Ф. Ефективність виробництва зерна сільськогосподарськими підприємствами: теоретико-методологічний аспект..... 42

Терещенко С.І. Вплив природно-ресурсного потенціалу на рівень розвитку аграрного сектору регіону 50

❖ Фінансові відносини та бухгалтерський облік

Марценюк-Розарьонова О.В. Шляхи подолання дефіцитності бюджету 58

Алескерова Ю.В. Агрострахування как инструмент управления рисками в сельском хозяйстве..... 62

❖ Зовнішньоекономічні відносини

Pugachov M.I., Vlasov V.I. The world market and development of the globalization process 70

Власюк Т.О. Забезпечення зовнішньоторговельної безпеки України на світовому ринку сільськогосподарської продукції – загальна спрямованість 76

❖ Розвиток сільських територій і соціальна сфера села

Лаврук О.В. Формування мотиваційного механізму розвитку аграрних підприємств 84

❖ Зарубіжний досвід розвитку аграрного виробництва

Салахов Садыг Вели оглы. Основные направления государственной поддержки сельского хозяйства в Азербайджанской Республике 91

<i>Абдулгасанов Турал Тофиг оглы. Инвестиционный климат Азербайджанской Республики как ключевой фактор развития сельского хозяйства</i>	97
❖ Сторінка молодого науковця	
<i>Бабич Ю.А. Кредитні ресурси як важливий елемент розвитку аграрної сфери</i>	103
<i>Гомза В.М. Шляхи підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств</i>	109
<i>Рудницька А.С. Особливості державного регулювання зерновиробництва</i>	115
❖ Конференції. Конгреси. Симпозіуми	
<i>Басанська Л.О. Інформація про проведення засідання круглого столу на тему «Результати реформування аграрного сектору економіки України та перспективи його розвитку»</i>	120
❖ Критика і бібліографія	
<i>Саблук П.Т. Соціально-економічний розвиток сільських територій в контексті зміцнення економічної безпеки (рецензія на монографію Залізко В.Д. „Сільські території України: стратегічні пріоритети розвитку в контексті зміцнення економічної безпеки“)</i>	123
Реферати	125
Автори номера	141
Зміст журналу за 2014 рік	144

Номер схвалено і рекомендовано до друку рішенням редакційної колегії, протокол № 11 від 04.12.2014 р.

Усі права застережені. Тексти статей, таблиці, графічний матеріал, формули захищені законом про авторські права. Переклади і переклади статей дозволяються за згодою авторів і редакції журналу „Економіка АПК”.
Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв, назв підприємств, організацій, установ та іншої інформації несуть автори статей. Висловлені у надрукованих статтях думки можуть не збігатися з точкою зору редакційної колегії і не покладають на неї ніяких зобов'язань.

Підписано до друку 05.12.2014 р.
Формат 60x84/8. Папір офсетний.
Друк офсетний. Ум. друк. арк. 19,25.
Тираж 750 прим.
Зам. № 153.

Видання та друк – Національний науковий центр
„Інститут аграрної економіки”
03127, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2065 від 18.01.2005 р.

8. Шпичак О.М. Аналіз і прогноз кон'юнктури світових ринків продукції тваринництва / О.М. Шпичак, Ю.О. Лупенко. – К.: ННЦ ІАЕ, 2012. – 250 с.
9. Шпичак О.М. Особисті підсобні господарства України. Аналіз витрат та ефективності виробництва / О.М. Шпичак, П.Т. Саблук, В.П. Ситник. – К.: ІАЕ УААН, 2001. – 236 с.
10. Bratton C.A. Management study of growing corn on New-York dairy farms / C.A. Bratton // Cornell University. – 1982. – Vol. 82. – P. 38.
11. Orskov E.R. Protein nutrition in ruminants / E.R. Orskov. – New York: Academic press, 1982. – 184 p.
12. Stepulak S. Investment climate and image of the Polish dairy sector // III Всеукр. конф. с междунар. участием «Молочный мир». – К., 2006. – С. 45–52.

Стаття надійшла до редакції 04.09.2014 р.

*

УДК 633.1:631.11:001.8

О.Г. ШПИКУЛЯК, доктор економічних наук, доцент
О.А. МАТЕРИНСЬКА, кандидат економічних наук
Вінницький національний аграрний університет
Г.Ф. МАЗУР, кандидат економічних наук, докторант
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

Ефективність виробництва зерна сільськогосподарськими підприємствами: теоретико-методологічний аспект

Постановка проблеми. Доцільність виробництва сільськогосподарської продукції, в тому числі зерна, визначається ефективністю використання ресурсів, а також рівнем вартісних опосередкувань витратно-дохідних співвідношень. Специфіка сільськогосподарського виробництва визначає показники ефективності, виходячи з її функцій, що вказує на багатоаспектність і багатовимірність піднятої проблеми. Постановка питання в заданому ракурсі дослідження є об'єктивно зумовленою та підтвердженою інституційним конструктом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування ефективності виробництва продукції – предмет багатьох наукових досліджень, які окреслюють як загальнотеоретичні визначення ефективності, так і продуктові аспекти. Загальні положення ефективності в сільському господарстві й економіці загалом, а також з інституційного погляду, розглянуто у працях таких

науковців, як Фандель Гюнтер [23], Марк Блауг [4], О.В. Чаянов [14], І.І. Лукінов [10], В.Г. Андрійчук [1], М.Ф. Огійчук [5], Л.К. Сук [21], В.С. Дієсперов [7], Г.В. Козаченко [9], Л.Ю. Хлатьонов [24], Г.А. Макухін [24], Т. В. Уманець [22].

Питання агроекономічної ефективності й ефективності, зокрема виробництва зерна, висвітлені у публікаціях П.Т. Саблука [18], О.М. Шпичака [26], Б.Й. Пасхавера [16], В.Я. Месель-Веселяка [11], Д.Я. Карича [18], Ю.С. Коваленка [18] та ін.

Аграрний розвиток, підприємницьке середовище характеризуються системними проблемами в законодавчо-нормативному й інституціональному забезпеченні, економічному та особливо ціновому механізмі, що негативно впливає на ефективність функціонування господарських структур, у тому числі в галузі виробництва зерна. Саме тому, незважаючи на значний науковий інтерес і достатньо широкий контекст наукового пошуку, дане питання у своєму викладі дає нам можливість долучитися до когорти визначних науковців із новими знаннями.

© О.Г. Шпикуляк, О.А. Материнська,
Г.Ф. Мазур, 2014

Мета статті – розкрити теоретико-методичні засади формування і визначення ефективності виробництва зерна сільськогосподарськими підприємствами в умовах зміни інституційних умов господарювання.

Виклад основних результатів дослідження. Ефективність як загальноекономічна категорія в практичному сенсі проявляється на мікро- й макрорівні. На мікрорівні ефективність визначається обсягом, якістю і собівартістю товарної продукції та послуг, ринковим попитом на них, мірою відтворення сукупних витрат, обсягами одержуваних валового доходу і прибутку [10, с. 74]. Макрорівень аграрного виробництва з позиції оцінки ефективності характеризується вартісними й кількісними показниками валової продукції, виробленої у галузі незалежно від структури форм господарюючих суб'єктів.

Загалом ефективність формується на рівні конкретного виробника — підприємства (господарства), яке тим чи іншим чином, поєднуючи ресурси, конструє ефект, що дає йому можливість набувати відповідної конкурентоспроможності. В Україні на нинішньому етапі значну частину сільськогосподарської продукції виробляють особисті селянські господарства, визначення ефективності виробництва в яких має відмінну від традиційної методики інституційну базу. Ще О.В. Чаянов зазначав, що "в сімейному господарстві перш за все випадає категорія заробітної плати, оскільки селянин сам собі виплачує дохід у сумі заробітної плати і прибутку. Динаміка цін у селянському секторі також змінювана" [14]. Означена думка актуальна й нині, адже тривалий період спостерігаємо ситуацію в Україні, коли громадський сектор забезпечує пропозицію значної частини аграрної продукції. За відсутності інформації не можемо сказати, які обсяги витрат припадають на одиницю продукції господарств населення, але припускаємо, що вони не нижчі (в натуральному виразі), а подекуди й вищі ніж у суспільному секторі – великотоварному аграрному бізнесі. Даний аспект дослідження теоретичних положень ефективності окреслює мікроекономічні принципи інституціоналізації засад її формування. Нас же в основному цікавить

продуктовий аспект ефективності — виробництво зерна.

Економічна ефективність виробництва є відношенням одержаних результатів до витрат засобів виробництва і живої праці. Ефективність виробництва – узагальнююча економічна категорія, якісна характеристика якої відображається у високій результативності використання живої й уречевленої праці в засобах виробництва [1, с. 123]. Для визначення економічної ефективності виробництва в цілому по сільськогосподарських підприємствах використовується система показників, які доцільно обчислювати в такій послідовності: вартість валової продукції (грн) на 1 га сільськогосподарських угідь, на середньорічного працівника, на 100 грн виробничих витрат, розмір валового і чистого доходу та прибутку на 1 га сільськогосподарських угідь, на середньорічного працівника, на 1 люд.-год, на 100 грн витрат виробництва, на 1000 грн виробничих фондів; рівень рентабельності й норма прибутку сільськогосподарського виробництва [8, с. 125]. Показники економічної ефективності сільськогосподарського виробництва бажано визначати та порівнювати за окремі роки, або за 3–5 років.

Зерно є одним зі специфічних видів продукції сільського господарства й ефективність його виробництва характеризується рядом особливостей. Зокрема, при виробництві зерна складно обрахувати кількість застосовуваних при цьому таких видів ресурсів, як робоча сила та основні засоби. Витрати від їх використання розподіляються на окремі види продукції пропорційно іншим витратам, тому в рослинництві доцільно визначати ефективність споживаних ресурсів як специфічну форму прояву загальної ефективності виробництва (діяльності). У даному випадку мова йде про витратний підхід до визначення ефективності виробництва зерна як сукупності вигід у зіставленні з витратами. Таке визначення передбачає порівняння результатів у натуральному чи вартісному виразі з витратами як окремих видів спожитих ресурсів у натуральному чи вартісному виразі, так і з загальними витратами (собівартістю продукції).

У методиці визначення ефективності слід звертати увагу на номенклатуру витрат й оцінювати можливості їх моніторингу. Моніторинг ефективності господарювання сільськогосподарських підприємств включає аналіз витрат, собівартості, цін, прибутковості та рентабельності як у загальногосподарському ракурсі, так і конкретно за видами продукції. Здійснюється оцінкою фактичних показників за певний період із метою встановлення причинно-наслідкових зв'язків між факторами за обраною методикою. "Методика – це сукупність способів, правил найбільш цілеспрямованого виконання певної роботи. В економічному аналізі методика являє собою сукупність аналітичних способів та правил дослідження економіки підприємства, певним чином підпорядкованих досягненню мети аналізу" [19].

Загальний моніторинг можна здійснювати щорічно на основі офіційної статистичної звітності (Ф 50-сг), де наводиться типова номенклатура витрат, у тому числі по видах продукції (табл. 1). Оцінку витрат й ефективності аграрного виробництва слід проводити у межах означеної номенклатури, від якої

залежить також організація даного процесу. Нині основні обсяги виробництва аграрної продукції перемістилися зі суспільного сектору в сектор господарств населення, сільгоспідприємства децю втратили позиції.

Виходячи з того, які витрати враховуються при визначенні собівартості, М.Ф. Огічук, В.Я. Плаксієнко, Л.Г. Панченко [5, 10] та Ф.Ф.Бутинець [6] виділяють такі її види: виробнича собівартість, яку розраховують додаванням до прямих виробничих витрат, пов'язаних із виробництвом продукції, виконання робіт і наданням послуг, частини загальногосподарських витрат по організації й управлінню виробництвом; повна собівартість, яку визначають додаванням до виробничої собівартості частини адміністративних витрат підприємства, а також витрат на збут; маржинальна собівартість, яку обчислюють включенням до її складу при підрахунку лише прямих змінних витрат (заробітна плата, сировина) і водночас без урахування прямих постійних витрат (амортизація, орендна плата й ін.) конкретного виробничого підрозділу підприємства.

1. Типова номенклатура витрат на виробництво продукції сільського господарства за елементами

Рослинництво	Тваринництво
Витрати на оплату праці	Витрати на оплату праці
Відрахування на соціальні заходи	Відрахування на соціальні заходи
Матеріальні витрати, які увійшли в собівартість продукції	Матеріальні витрати, які увійшли в собівартість продукції
У тому числі:	У тому числі:
насіння та садивний матеріал	корми – всього
інша продукція сільського господарства (гній, підстилка, яйця для інкубації)	Із них корми покупні
мінеральні добрива	інша продукція сільського господарства (гній, підстилка, яйця для інкубації)
нафтопродукти	нафтопродукти
електроенергія	електроенергія
пальне	пальне
запасні частини, ремонтні та будівельні матеріали для ремонту	запасні частини, ремонтні та будівельні матеріали для ремонту
оплата послуг і робіт, що виконані сторонніми організаціями, та інші матеріальні витрати	оплата послуг і робіт, що виконані сторонніми організаціями, та інші матеріальні витрати
Амортизація основних засобів	Амортизація основних засобів
Інші витрати (включаючи плату за оренду)	Інші витрати (включаючи плату за оренду)
У тому числі орендна плата за:	У тому числі орендна плата за майнові паї
земельні частки (паї)	
майнові паї	
Усього витрат	Усього витрат
Пшениця	Молоко
Витрати – всього	Витрати – всього
У тому числі:	У тому числі:
прямі матеріальні витрати	прямі матеріальні витрати

Продовження табл. 1

із них:	із них:
насіння та садивний матеріал	корми
мінеральні добрива	нафтопродукти
нафтопродукти	оплата послуг і робіт сторонніх організацій
оплата послуг і робіт сторонніх організацій	решта матеріальних витрат
решта матеріальних витрат	прямі витрати на оплату праці
прямі витрати на оплату праці	інші прямі витрати і загальновиробничі витрати – всього
інші прямі витрати і загальновиробничі витрати – всього	
Із них:	Із них:
амортизація необоротних активів	амортизація необоротних активів
відрахування на соціальні заходи	відрахування на соціальні заходи
решта інших прямих та загальновиробничих витрат	решта інших прямих та загальновиробничих витрат

Джерело: Сформовано на основі аналізу і систематизації структурних складових статистичної звітності сільськогосподарських підприємств.

До складу виробничої собівартості зернової продукції входять [21]: прямі матеріальні витрати; прямі витрати на оплату праці; інші прямі витрати; загальновиробничі витрати.

У повну собівартість продукції включають виробничу собівартість продукції та поза виробничі витрати. Останні – це витрати, пов'язані зі зберіганням і реалізацією продукції. Рівень собівартості – це величина, яку визначають діленням загальної суми витрат на виробництво певного виду продукції на фізичний обсяг виробленої продукції. Згідно з Методичними рекомендаціями [13] виробничу собівартість зерна визначають як франко-тік (франко-місце зберігання). Об'єкт калькуляції – це вид чи однорідна група придбаних матеріальних цінностей, виготовлених виробів, виконаних робіт чи наданих послуг, собівартість яких необхідно обчислити. Об'єктом калькуляції продукції зернових та зернобобових культур є зерно.

У собівартість продукції рослинництва поточного року не входять витрати по зібраних (але необмолочених) або по незібраних культурах. Якщо на кінець року в рослинництві виявлено необмолочені культури, фактичні витрати розподіляють таким чином, що із загальної суми витрат по зібраних обмолочених і необмолочених культурах виключають витрати на обмолочування та вивезення продукції з поля. Суму витрат, що залишається, розподіляють пропорційно до кількості гектарів по зібраних обмолочених і необмолочених культурах. Для визначення собівартості продукції зібраних та обмолочених культур до суми витрат по зібраних

культурах додають витрати на їх обмолочування і транспортування з поля. У наступному році при обчисленні собівартості по необмолочених культурах до витрат на їх збирання додають витрати на їх обмолочування, очищення й транспортування. Собівартість соломи (полови), гички, стебел кукурудзи, кошиків соняшнику, капустиного листя тощо визначають залежно від віднесених на них витрат за нормативами, встановленими на основі витрат на збирання, пресування, транспортування, скиртування та інші роботи по заготівлі цієї продукції. Витрати на вирощування й збирання зернових культур становлять собівартість зерна, зернових відходів і соломи. Загальну суму витрат (за вирахуванням вартості соломи) розподіляють на зерно та зернові відходи пропорційно питомій вазі повноцінного зерна, що міститься в зернових відходах. Собівартість 1 ц зерна і зернових відходів визначають діленням витрат вирощування зернових культур на відповідну фізичну масу зерна й зернових відходів після очищення і сушіння.

Відповідно до П(С)БО 16 "Витрати" [17], під "витратами" розуміють зменшення економічних вигід у вигляді вибуття активів (витрачання сировини, матеріалів, коштів) або збільшення зобов'язань (нарахування зарплати, сплата оренди, страхових та інших платежів), що ведуть до зменшення власного капіталу. Витрати визнають за умови, якщо вони можуть бути достовірно оцінені й підтверджені документально. У процесі виробництва ресурси споживають, і в результаті утворюються поточні витрати, які поділяють на: суму нарахованої амортизації,

яка відбиває частку споживання у процесі виробництва необоротних засобів; вартість спожитих протягом цього періоду на виробництво й поточний ремонт сировини, матеріалів, палива тощо; суму фактично нарахованої заробітної плати як грошової характеристики затрат живої праці [20].

Економічно обґрунтована класифікація витрат є важливою передумовою успішної організації планування, обліку, контролю, аналізу виробничих витрат, калькулювання собівартості продукції та ефективного

управління витратами, оскільки їх зміна у складі й структурі собівартості суттєво впливає на її зниження чи підвищення. Найпростішим прикладом зниження собівартості є збільшення обсягів виробленої продукції при стабільних постійних витратах протягом короткострокового періоду.

У Методичних рекомендаціях з формування собівартості продукції (робіт, послуг) пропонується класифікація витрат за ознаками, наведеними в таблиці 2 [13].

2. Класифікація витрат за ознаками

Ознаки	Витрати
За центрами відповідальності (місцем виникнення витрат)	Витрати виробництва, цеху, дільниці, технологічного переділу, служби
За видами продукції, робіт, послуг	Витрати на вироби, типові представники виробів, групи однорідних виробів, одноразові замовлення, напівфабрикати, валову, товарну, реалізовану продукцію
За єдністю складу (однорідністю)	Одноелементні, комплексні витрати
За видами витрат	Витрати за економічними елементами, за статтями калькуляції
За способами перенесення вартості на продукцію	Витрати прямі, непрямі
За ступенем впливу обсягу виробництва на рівень витрат	Витрати змінні, постійні
За календарними періодами	Витрати поточні, довгострокові, одноразові
За доцільністю витрачання	Продуктивні, непродуктивні
За визначенням відношення до собівартості продукції	Витрати на продукцію, витрати періоду

Джерело: Сформовано на основі досліджень авторів.

За економічним змістом витрати виробництва прийнято поділяти на основні й накладні. До основних належать витрати, безпосередньо пов'язані з виробничим (технологічним) процесом виготовлення продукції (виконання робіт чи надання послуг). У будь-якому виробництві вони становлять найважливішу частину – це витрати на насіння та посадковий матеріал, заробітну плату персоналу підприємства.

Залежно від процентного співвідношення зміни витрат і зміни обсягу виробництва змінні витрати, в свою чергу, поділяють на пропорційні й непропорційні. Пропорційні – збільшуються або зменшуються пропорційно збільшенню або зменшенню обсягу продукції. Прикладом пропорційних витрат є прямі, тобто витрати на насіння, добрива, заробітну плату виробничих робітників при відрядній оплаті праці.

Непропорційні – включають прогресивні та дигресивні витрати. Прогресивні – зростають у темпах значно вищих, ніж обсяг виробництва. До таких витрат, наприклад, належать доплати за роботу в святкові дні, оплата простоїв. Вони, як правило, спричиняють порушення ритмічності виробництва і нетипові для підприємства, яке нормально функціонує. Дигресивні – зростають у темпах значно нижчих, ніж обсяг виробництва (витрати на поточний ремонт, електроенергію, допоміжні матеріали на господарські потреби, заробітну плату допоміжних робітників).

За доцільністю витрачання виділяють продуктивні витрати, до яких належать виправдані, чи доцільні для даного виробництва, а відповідно до непродуктивних – витрати, які утворюються з причин, що показують недоліки в технології та організації виробництва (брак продукції, втрати від простоїв,

оплата понадурочних робіт тощо). У випадку ідеальної організації технології виробництва і праці всі витрати повинні бути тільки продуктивними. Класифікація витрат на продуктивні й непродуктивні є базою для здійснення контролю за економним використанням різних видів ресурсів.

П.Й. Атамас [3] розрізняє також вичерпані та невичерпані витрати. Вичерпані (минулі, спожиті) – це засоби чи ресурси, що були витрачені для одержання доходів і втратили здатність приносити дохід у майбутньому, іншими словами, це збільшення зобов'язань чи зменшення активів у процесі поточної діяльності для одержання доходу звітного періоду.

За ознаками релевантності виробничі витрати поділяють на релевантні, або доцільні, та нерелевантні, або недоцільні. Для прийняття обґрунтованих управлінських рішень вкрай необхідно так розрізнити витрати. Релевантні – це ті, величина яких може бути змінена внаслідок прийняття рішення. Нерелевантні – це витрати, що не залежать від рішення, що приймаються [5].

Розглядаючи різні альтернативні варіанти рішень, необхідно враховувати не лише дійсні (реальні), а й можливі витрати (втрати) [5]. Дійсні – це витрати, які вимагають сплати грошей або витрачання інших активів. Їх відображають у бухгалтерських регістрах у міру їхнього виникнення. Можливі витрати (втрати) – це вигода, яка втрачається, коли вибір одного напрямку дії вимагає відмовитися від альтернативного рішення. Такі витрати не відображають в облікових регістрах. Дійсні витрати не враховують при прийнятті рішення, а можливі, навпаки, враховують [5]. Маржинальні – це витрати на виробництво додаткової одиниці продукції [5]. Отже, виходячи з вищесказаного можна зробити висновок, що правильна побудова класифікації витрат та економічна обґрунтованість формування величини і структури цих витрат є беззаперечною передумовою ефективного управління виробництвом. Групування за статтями дає можливість визначити їхню роль у формуванні собівартості.

Специфіка сільськогосподарського виробництва передбачає органічне поєднання чотирьох чинників – робочої сили, основних

засобів, предметів праці й землі, які можуть бути представлені в різних формах: натуральній чи вартісній, ефективність використання яких при виробництві продукції сільського господарства повинна бути врахована при комплексній оцінці як економічної, так і технологічної ефективності.

На думку В.Г. Андрійчука [2] можливі три варіанти вказаного співвідношення: 1) ресурси й результати, виражені у вартісній формі; 2) ресурси – у вартісній, а результати – у натуральній формі; 3) ресурси – у натуральній, а результати – у вартісній формі.

Для оцінки ефективності виробництва в аграрних підприємствах важливе значення має такий показник, як приведена маса прибутку, що визначається діленням одержаного підприємством валового прибутку на площу сільськогосподарських угідь. Він набуває особливого значення для характеристики ефективності виробництва окремих видів продукції.

При оцінці ефективності окремих галузей слід брати до уваги всі показники рентабельності, й особливо приведену масу прибутку. Якщо користуватися лише показником рівня рентабельності, може скластися неправильна уява про економічну ефективність, а отже, і про ступінь вигідності виробництва тієї чи іншої продукції в умовах підприємства. Ця обставина пояснюється тим, що один і той же рівень рентабельності може бути досягнутий за різної маси прибутку на гектар посіву.

Із переходом до ринкової економіки та зростанням конкуренції на внутрішньому і зовнішньому ринках дуже важливо для оцінки економічної ефективності виробництва визначати такий показник, як рентабельність продажу. Він показує питому вагу прибутку в загальній сумі грошової виручки від реалізації продукції. З підвищенням рівня цього показника зміцнюється, за однакових інших умов, економічний стан підприємства, і навпаки. Проте показник рентабельності продажу має глибший економічний зміст, оскільки характеризує цінову конкурентоспроможність товару. Даний показник потрібно розраховувати по кожному виду продукції, яка набуває товарної форми. Це дає змогу об'єктивно оцінювати ступінь цінової

конкурентоспроможності кожної з галузей, приймати зважені рішення щодо вдосконалення галузевої структури підприємства та своєчасно реагувати на несприятливі зміни зовнішнього середовища.

Для оцінки економічної ефективності виробництва в аграрних підприємствах використовують натуральні й вартісні показники. Кожний з цих видів обліку має самостійне економічне значення. Облік продукції сільського господарства в натуральному виразі дає змогу визначити розмір і склад конкретних споживчих вартостей, вироблених у сільському господарстві як галузі матеріального виробництва; розміри і структуру сировини для переробної промисловості, продовольчих ресурсів для споживання населення та експорту.

Вихідними є їхня натуральна форма – врожайність культур. Підвищення цих показників відповідає головному завданню – збільшенню виробництва споживної вартості та підвищенню життєвого рівня населення.

Однак для визначення загального обсягу виробництва сільськогосподарської продукції навіть на мікрорівні, за незначними винятками, натуральні одиниці вимірювання неприйнятні. Тому для узагальнення підсумків її виробництва використовується облік у вартісному виразі, тобто в грошовій формі. Загальним змістом для всіх видів продукції, якою б специфічною не була їхня споживна вартість, є затрати живої й уречевленої праці, грошовою формою виразу вартості яких є ціна.

Для виявлення економічної ефективності слід знати витрати, які забезпечили одержання відповідної врожайності культур. Проте при однаковій урожайності може бути різна якість продукції, що теж впливає на ефективність її виробництва.

Економічну ефективність виробництва продукції підгалузей рослинництва, в т. ч. зерна, за визначенням О.М. Царенка та В.П. Кургана [25], характеризують такі показники: врожайність, ц/га; затрати праці, люд.-год, на 1 га посіву, або на 1 ц продукції; собівартість 1 ц продукції, грн; ціна 1 ц продукції, грн; валова продукція, грн, на 1 га посіву, на 1 грн поточних витрат, на 1 люд.-год; валовий прибуток, грн, на 1 га

посіву, або на 1 люд.-год. Тим не менше цілком справедливо давати загальну характеристику ефективності виробництва зерна, використовуючи показники технологічної й економічної ефективності.

На наш погляд, до складу показників технологічної ефективності необхідно додати показник, який би характеризував ефективність використання основних засобів виробництва при вирощуванні зернових.

Із наведених показників технологічної ефективності на економічну ефективність найбільшою мірою впливає рівень урожайності зернових, порівнянний як у часі, так і по різних територіях, оскільки він є натуральним показником та не залежить від зміни цін. Він точніше відображає ефективність використання найважливішого виду виробничих ресурсів – земельних. Тим не менше фактична врожайність, яка постійно змінюється у просторі й часі, не відображає ефективність використання земельних ресурсів, оскільки можливості ґрунтів (природна родючість) у різних місцях суттєво різняться. Тому для визначення впливу чинників на ефективність виробництва зерна, а також невикористаних резервів у її підвищенні пропонуємо ввести до складу показників ефективності потенційну й ефективну врожайність даної зернової культури як частину потенційної. Потенційна родючість зумовлена властивостями ґрунту при середніх значеннях інших факторів впливу на зміну врожайності. Ефективна родючість залежить як від властивостей ґрунту, так і від сортів використовуваних культур, від метеорологічних умов вегетації та технології вирощування даної культури.

Висновки. В розгляді теоретико-методичних положень формування ефективності виробництва зерна і сільськогосподарського виробництва нами визначено, що тут існує об'єктивний галузевий аспект формування ефектів аграрного бізнесу. Суть теорії питання полягає в тому, що виробництво зерна – особлива галузь, ефективність якої залежить від природно-кліматичних умов, фактора сезонності та розосередженості виробництва, якості ґрунтів, сортів зернових культур. Означені параметри й фактори результативності вказують на те, що

підприємства, які займаються агробізнесо-вою діяльністю, у виробництві зернових зокрема, формують свою ефективність під

впливом багатьох чинників (економічні, соціальні, технічні, інноваційно-технологічні тощо) і в різнобічно впливових умовах.

Список використаних джерел

1. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: моногр. / В.Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2005. – 292 с.
2. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: підруч. – 2-ге вид., доповн. і переробл. / В.Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2002. – 624 с.
3. Атамас П.Й. Управлінський облік : навч. посіб. – 2-ге вид. / П.Й. Атамас. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 440 с.
4. Блауг Марк. Економічна теорія в ретроспективі ; пер. з англ. І. Дзюб / Марк Блауг. – К.: Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2001. - 670 с.
5. Бухгалтерський облік на сільськогосподарських підприємствах: підруч. – 2-ге вид., переробл. і доповн. / [М. Ф. Огійчук, В. Я. Плаксінко, Л. Г. Панченко та ін.]; за ред. проф. М.Ф. Огійчука. – К. : Вища освіта, 2003. – 800 с.
6. Бухгалтерський фінансовий облік. Конспект лекцій: навч. посіб. для студентів вищих навч. закладів спеціальності 7.050106 «Облік і аудит» / [за ред. проф. Ф. Ф. Бутинця]. – 2-ге вид., доповн. і переробл. – Житомир : ПП «Рута», 2003. – 300 с.
7. Дієсперов В. С. Економіка сільськогосподарської праці / В. С. Дієсперов. – К. : ІАЕ УААН, 2004. – 488 с.
8. Економіка підприємства. – К.: КНЕУ, 2001. – 528 с.
9. Козаченко Г.В. Управління затратами підприємства: моногр. / Г.В. Козаченко, Ю.С. Погорелов, Л.Ю. Хлап'юнов, Г.А. Макухін. – К.: Лібра, 2007. – 320 с.
10. Лукинов И.И. Эволюция экономических систем / И.И. Лукинов. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2002. – 567 с. – (Российские академики об экономике). – С. 74.
11. Месель-Веселяк В.Я. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року ; за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка. – К. : ННЦ ІАЕ, 2012. – 182 с.
12. Методичні рекомендації з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств, затверджені Наказом Міністерства аграрної політики України від 18.05.2001 р. № 132.
13. Методичні рекомендації з формування собівартості продукції (робіт, послуг), затверджені наказом Державного комітету промислової політики України від 2 лют. 2001 р. № 47 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uazakon.com/document/spart34/inx34658.htm>.
14. Никулин А.М. Аграрные трансформации в исследованиях А.В. Чаянова / А.М. Никулин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – www.ecsocman.ru.
15. Огійчук М.Ф. Бухгалтерський облік на сільськогосподарських підприємствах : підруч. ; за ред. проф. М.Ф. Огійчука – К. : Аграрна освіта, 2001. – 606 с.
16. Пасхавер Б.Й. Тенденції та проблеми національного продовольчого споживання / Б.Й. Пасхавер // Економіка АПК. – 2014. – №10. – С. 5 – 13.
17. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку №16 «Витрати», затверджене наказом МФУ від 31.12.99 р. №318. Національні стандарти в бухгалтерському обліку: навч. посіб. – 2-ге вид.; [Михайлов М.Г., Мельник О.А., Теслюк В.М.]. – К.: Вища освіта, 2002. – 400 с.
18. Саблук П.Т. Витратно-ціновий аналіз у системі агромаркетингу: наук.-практ. вид. / П.Т. Саблук, Д.Я. Карич, Ю.С. Коваленко. – К., 1996. – 136 с.
19. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия: учеб. пособие. – 7-е изд., испр. / Г.В. Савицкая. – Мн.: Новое знание, 2002. – 704 с. – (Экономическое образование).
20. Статистика: підруч. / [С. С. Герасименко, А. В. Головач, А. М. Єрина та ін.]; за наук. ред. д-ра екон. наук С. С. Герасименка. — 2-ге вид., переробл. і доповн. – К. : КНЕУ, 2000. – 468 с.
21. Сук Л.К. Бухгалтерський облік: навч. посіб. для дистанційного навчання / Л.К. Сук, П.Л. Сук. – К. : Ун-т «Україна», 2005. – 702 с.
22. Уманець Т.В. Статистика : навч. посіб. – 2-ге вид., випр. / Т.В. Уманець, Ю.Б. Пігарев. – К. : Вікар, 2003. – 624 с.
23. Фандель Гюнтер. Теорія виробництва і витрат ; пер. з нім.; під керівн. і наук. ред. М.Г. Грещака. – К.: Таксон, 2000. – 520 с. – Текст укр., тит. парал. нім.
24. Хлап'юнов Л. Ю. Управління затратами підприємства : Монографія / Г. В. Козаченко, Ю. С. Погорелов, Л. Ю. Хлап'юнов, Г. А. Макухін. – К. : Лібра, 2007. – 320 с.
25. Царенко О. М. Навчально-методичний посібник з курсу «Економіка підприємства (в галузях АПК)» до практичних занять та самостійної роботи студентів економічних спеціальностей денної та заочної форм навчання / О. М. Царенко, В. П. Курган. – Суми : ВАТ «СОД», Вид-во «Козацький вал», 2003. — 84 с.
26. Шпичак О.М. Система організаційно-економічних механізмів функціонування основних агропродовольчих підкомплексів рослинництва України / [Шпичак О.М., Боднар О.В., Пашко С.О.]; за ред. О.М.Шпичака.- К. : ЗАТ «Нічлава», 2009. – 406 с.
27. Global Food Security Index. – Access mode : <http://foodsecurityindex.eiu.com/>.
28. Food and Agriculture Organization of the United Nations. – Access mode : <http://www.fao.org/home/en/>.

Стаття надійшла до редакції 17.11.2014 р.

*